

JORMA KURVINEN

VIIMEINEN VIIVYTYKS

Viimeinen viivytys

Jorma Kurvinen

Viimeinen viivytys

SAGA Egmont

Viimeinen viivytys

Cover image: SA-kuva

Teos on julkaistu historiallisena dokumenttina, jonka kieli kuvastaa julkaisuaikansa näkemystä.

Copyright © 1984, 2020 Jorma Kurvinen and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788727174020

1. POD edition

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

www.sagaegmont.com

Saga is a subsidiary of Egmont. Egmont is Denmark's largest media company and fully owned by the Egmont Foundation, which donates almost 13.4 million euros annually to children in difficult circumstances.

1.

Miehet laskivat parit kanervikkoon. Jaakko Rissanen pidensi askeleitaan ehtiäkseen vilkaisemaan lähettinsä vointia. Saarelan Heikki oli haavoittunut kuusikkoon tullessa kranaattiryöpytyksessä. Sirpale oli osunut jalkaan ja pari pienempää kylkeen.

– Miltä tuntuu?

Saarela väänsi naamansa virneeseen.

– Mikä minulla. Loma tiedossa. Kysäisepä nuilta!

Kantajat pyyhkivät hikeä naamastaan ja kaulaltaan.

Rissanen kohtasi Mauno Törmäsen katseen. Mane oli käynyt sodan kuluessa kahdetkin lääkintämieskurssit. Hän oli sitonut Saarelan haavat.

– Ei tässä pitäis mitään isompaa hätää olla, Törmänen sanoi.

Heikki ja Mane olivat olleet parhaat kaverukset siitä saakka kun olivat oppineet kävelemään. Törmästen mökki oli emäntäkoulun lähin naapuri ja Heikki oli emäntäkoulun talonmiehen kolmesta pojasta nuorin. Viikon Manea vanhempi.

Joskus kolmekymmentäluvun alussa, kun Rissanen oli vanhempiensa mukana tullut paikkakunnalle, hän oli pitkään kuvitellut Manea ja Heikkiä veljeksiksi.

– Kylkeen ei ollut tarkoitus saadakaan, Saarela retosti. – Mutta siippas peijooni samalla, kun menin työntämään koipea tarjolle.

Rissanen kuunteli enemmän Saarelan ääntä kuin tämän sanoja. Oli sillä kipuja ainakin.

Erkki Partanen ja Olavi Määttä kantoivat paareja takaa. Partanen kihnutti likaisella nenäliinalla prillejään puhtaammaksi.

– Heikkihän ei tunnusta, vaikka keuhkot ois kankaalla, hän muistutti.

Rissanenkaan ei muistanut, että olisi kuullut Saarelan koskaan valittaneen, ja he olivat tunteneet toisensa sentään kansakouluikäisistä.

Saarelan veljekset olivat kaikki kolme samanlaisia. Ulkonäöltäänkin. Ihan tummia, tuuheakulmaisia ja kiharatukkaisia. Jotenkin etelämaalaisen näköisiä. Rissanen oli naurannut itselleen tajutessaan miten erilainen ’veli’ lyhyt ja tanakkarakenteinen, vaalea Törmäsen Mane oli. Jälkeenpäin tuntui mahdottomalta kuvitella sekoittaneensa hänet joskus emäntäkoulun talkkarin poikiin.

Vanhin Saarelan veljeksistä oli kaatunut jo hyökkäysvaiheen aikana Käkisalmissa.

Saukonoja kantoi paareja Törmäsen parina edessä. Miehet olivat melkoisen epäsuhtainen pari. Törmäsellä oli pituutta alle sadanseitsemänkymmentä ja Saukonojalla satakahdeksänkymmentäkahdeksan. Rissanen muisti sen sentilleen: Saukonoja oli ollut sen mittainen jo

kahdeksantoistavuotiaana, palatessaan omalta Venäjän reissultaan. Ja pelkkää luuta nahkakuoressa. Paavo ei ollut ähkinyt liioilla laskeilla ennen paratiisiinsa lähtöäänkään, mutta puolitoista vuotta näytti syöneen pojasta kaiken lihan.

Saukonoja katseli paareilla makaavaa kaveriaan.

– Ne laittaa tuon koiven semmoiseen pakettiin, että sulla ei oo mittää iloa emäntäkoulun naisista, vaikka pääsisit saunaan niitten kanssa.

– Todennäköisesti ne kipsaavat sun munaskin, Määttä ennusti häijysti.

Olli ei ollut kuulunut heidän porukkaansa poikavuosina, mutta tunsikin Heikin jutut emäntäkoulun naisista.

Lesottivatko ne pitääkseen yllä edes tekoreippautta? Vai – pystyäkseen unohtamaan, että hän oli vienyt joukkueen harhaan?

Rissasen lävitse kulki kuuma aalto. Pojat olivat seisleet noloina siinä lähettyvillä, kun naapuripataljoonaa komentava kapteeni oli huutanut hänelle heidän vihdoinkin päästyään perille. Tilanne oli ollut jo ohitse silloin. Vastahyökkäys oli tehty ilman heiltä saatua vahvistusta.

Pataljoonankomentaja oli uhkaillut sota oikeudella.

Siitä vaan, Rissanen muisti ajatelleensa. Hyvä ettei ollut sanonut sitä ääneen. Todennäköisesti kapteeni oli nähnyt uhmakkuuden nuoren vänrikin kasvoilla ja se oli saanut hänet vimmastumaan lopullisesti.

Rissanen ei ollut varma, oliko hän sen enempää syyllinen kuin syytönkään. Hän oli saanut suullisen käskyn, kun he olivat kuolemanväsyneinä palanneet toista vuorokautta kestäneeltä reissulta. Aivan vieras upseeri oli ratsun selästä antanut hänelle hätäisen käskyn, joka oli ehkä jo alun perin väärin muotoiltu. Tai

sitten hän oli kuullut väärin. Ainakin hän oli käsittänyt että heidän piti jättää pyörät ja lähteä pikamarssia yli suoalueen.

Samalla tavalla käskyn oli kuullut ja käsittänyt Partasen Erkkikin, joka toimi joukkueen varajohtajana. Mutta he olivat olleet niin väsyksissä kaikki, että Erkkikin oli saattanut käsittää väärin.

Komentaja oli pistänyt heidät puhdistamaan takaisin vallatun alueen, ja siinä hommassa he olivat olleet vihollisen ampuessa kostoksi ryöpyn kuusikkoon.

– Pojat puhuu, vaikka kukaan ei muista minkä näköinen nainen on saunassa, Saarela piti puoliaan paareilta.

Se oli rassannut heitä tällä aiheella jo ennen äänenmurrosta. Kun useimmalla heistä ei ollut mitään tietoa naisesta. Ja kuitenkin valtava kiinnostus.

Aina kun Heikki puhui naisjuttujaan, Rissanen muisti emäntäkoulun tallin ylisen hajut, jotka lähtivät hevosista, heinistä, kauroista ja hyvin kuivitetusta lantalasta. He olivat joskus vähän päälle kymmenvuotiaina maanneet siellä heiniin kätkeytyneinä lähellä avonaista luukkua, josta näki alas rantaan, saunalle.

Hyvällä onnella, kun joku uimaan menevistä piti eteisen ovea tarpeeksi paljon auki, sieltä saattoi nähdä kiihottavasti paljasta pintaa. Pieniä tytönnisiä ja uhkeita tissejä. Kiehtovan karvakolmionkin.

Heikki oli väittänyt nähneensä ne ihan läheltä. Navettatyöt olivat muka ottaneet sen mukaansa saunaan, kun pitivät sitä vielä pikkupoikana. Mutta Heikistä nyt ei tiennyt. Se saattoi valehdella ihan piruuttaan, saadakseen heidät kateellisiksi. Ja leveilläkseen naistiedoillaan.

Muutamaa vuotta myöhemmin, kun Heikki ihmisten puheista piittaamatta oli kulkenut tansseissa ennen rippikoulua, sillä oli jo saattanut ollakin tietoa. Talkkarin nuorin poika oli naisten keskuudessa yhtä suosittu kuin vanhemmat veljensäkin. Ja samoilla keinoilla.

Kukaan heidän porukassaan ei huolehtinut siisteydestään niin kuin Heikki. Se pani housunsakin yöksi henkarille taskut nurin päin, niin ettei niihin kertynyt nukkaa ja ummehtuneen hajua. Jonkinlainen harja sillä oli jatkuvasti kädessä. Ellei se ollut plankkaamassa kenkiä, se harjasi ainakin hampaitaan tai vaatteitaan. Ja sen käsijarrupolkupyörä kiilsi aina tansseihin lähdetessä, oli mikä ilma tahansa.

Sellaiseen touhuun ei heistä toisista ollut ollut. Mutta niinpä Heikki oli loistanut naistiedoillaan, joita he olivat kaikki siltä tentanneet. Saukonojan Paavokin, vaikka oli muutaman vuoden vanhempi ja vokotteli Mustikan Marttaa jo silloin. Ja erikoisen tiedonnälkäisiä olivat olleet Törmäsen Mauno ja Rissanen itse.

”Mikset kokeile Irjan kanssa!” Heikki oli kiusotellut Törmästä. ”Vai luulekko ettei Irja ittekki halua?”

Siihen kysymykseen olisi Rissanenkin halunnut tietää vastauksen. Mutta Saukonojan pirulainen oli nauraa röhnöttänyt ja sotkenut juttuun sosialismiaan ja darwineitaan ja miehen ja naisen samankaltaisuuksia. Kun ei tosiasiassa tainnut tietää itsekkään ja yritti salata sen.

Mutta Heikin tummissa silmissä oli ollut kokeneen naistenmiehen naurua, kun hän oli antanut omaan kysymykseensä vastauksen, jonka Rissanen muisti vieläkin:

”Nainen haluaa olla ainakin haluttu. Nehän loukkaantuvat, jos mies ei edes yritä jotakin...”

Mutta Heikistä ei koskaan tiennyt. Ei tiennyt vielä nytkään.
Varmasti sillä oli kipuja.

– Kuunnelkaa vähän tuota jytettä, kauhisteli joku joukkueen häntäpäätä. – Lähtö tulee naapuripataljoonallekin, kun tuolta ruvetaan ryykäämään.

Tärisikö maa? Kaukainen jytinä synnytti korvissa tärinän, joka siirtyi sisäelimiin saakka ja muuttui jonkinlaiseksi pelon ja pahojen aavistusten yhdistelmäksi. Jossakin etelämpänä jauhoi vihollisen tykistö hehtaari hehtaarilta kaiken sileäksi.

Rissanen antoi katseensa kulkea jonossa miehestä toiseen. Väsymys ja unenpuute näkyi jokaisen likaiselta naamalta. Kotikylän poikien huulenheitto ei ollut tavoittanut muuta joukkuetta.

– Vaihjetaanko kantomiehiä, joku velvollisuudentuntoinen ehdotti.

– Kyllä se riittää, ku vaihetaan kättä, Saukonoja torjui ja vaihtoi paikkaa Törmäsen kanssa.

Partanen ja Määttä tekivät samoin. Sitten parit nousivat ja matka jatkui.

Rissanen laski, ettei tielle ollut enää kuin puolisen kilometriä. Raskaiden autojen ja traktoreiden äänet kuuluivat jo.

Ne tuntuivat vastenmielisiltä. Niin kuin tykkitulen kumukin. Hän olisi ollut valmis maksamaan paljon rauhallisesta tunnista. Äänettömyydestä ja rauhasta luonnon keskellä. Kaksi viikkoa oli ollut yhtä jatkuvaa helvettiä. Tuntui kuin olisi ollut jo iäisyys siitä kun he olivat marssineet pohjoisesta tänne. Heidät oli paiskattu suoraan keskelle taistelua eikä tauosta ollut tietoaakaan.

Nyt miesten oli kuitenkin pakko saada ruokaa ja unta. Saunan ajatteleminen pani nieleskelemään. Mutta Rissanen torjui ajatuksen saman tien. Puuttui mahdollisuus saunomiseen

eikä se muutenkaan olisi tuntunut oikealta. Olisi ollut niin turhaa päästää joka paikkaa kiristävää jännitystä lihaksistossaan laukeamaan – vain aloittaakseen saunan tuoman raukeuden jälkeen kaiken taas uudestaan.

Mutta nukkua heidän täytyi. Kaksi yötä oli mennyt liikkeellä oltaessa ja tapellessa, viimeinen yöni ennen liikkeellelähtöä oli jäänyt viisituntiseksi.

Jotkut kestivät valvomista. Rissanen ei kuulunut heihin. Hänen aistinsa kävivät epävarmoiksi jo yhden yön valvomisen jälkeen. Toinen aiheutti sietämätöntä kivuntunnetta. Niin kuin valvominen olisi hiertänyt rikkiäistä ihoa. Kuin koko sisin olisi ollut hirvittävässä pakkasessa ja kohmettunut turraksi, aivot pahiten. Unenpuute muodostui päällimmäiseksi todellisuudeksi ja hallitsi kaikkea muuta.

Saarela pystyi valvomaan aivan eri tavalla. Ja Törmänen. He olivat joskus hyvän kalansyönnin aikaan kulkeneet Tikkajokea ylös ja alas koko yön, yrittämättäkään nukkua ja kylille palatessa Mane oli saattanut lähteä Sysmälän Irjan kanssa järvelle ”kun pääsi Taimin huomaamatta”. Sysmälän emäntä oli uskovainen eikä ollut erityisen ihastunut tyttärensä juoksuista Törmäsen hulttiopojan kanssa. Hyvä kun sulatti sen että poika liikkui heidän ei-uskovaisessa sakissaan. Emäntä oli syytellyt Yrjön orkesteripuuhista heitä kavereita, varsinkin Saukonojan Paavoja, joka oli kuulema ”houkutellut” Yrjön työväentalolle syntisten soitteluihin ja tansseihin. Vaikka totuus kai sentään oli, että Irjan veli oli perinyt musiikin vereensä isältään.

Parin tunnin aikana tässä kai päästäisiin jonnekin, jossa pystyi nukkumaan. Kun ensiksi löytyisivät heidän pyöränsä jostakin. Ja joukkueen telttä. Upseeri, jonka oli antanut käskyn

suomaaston yli lähtemisestä, oli luvannut huolehtia pyörien kuljetuksesta heidän pataljoonaansa.

Kaipa ne löytyisivät, Rissanen lohduttautui. Turha hänen oli sillä vaivata päätään. Unenpuute vei viimeisenkin terävyyden. Sen vuoksi hän ei ollut varma siitäkään, että oli kuullut ja tajunnut sen käskyn oikein.

Mutta ei hän ollut ainoa harhailija.

Mitä lähemmäksi maantietä he tulivat, sitä useampia pieniä miesryhmiä näkyi nuotioilla, keittelemässä tsajua pienen kirkasvetisen ojan varressa tai vaeltelemassa päämäärättömän tuntoisina tien suunnassa kohti länttä. Karkureita ja hajalleen joutuneitten yksiköitten miehiä. Ilman johtoa, kalustonsa ja ryhmäaseistuksena jättäneinä, väsymys ja pakokauhu koko olemuksessaan.

Rissanen tiesi vallan hyvin, että hänen velvollisuutensa olisi ollut puuttua miesten kulkuun. Oli hän kuullut mahtavia tarinoita pysäyttäjäupseereista, jotka teräksisellä tahdollaan pakottivat itsehillintänsä menettäneen joukon takaisin etulinjaan. Mutta hän oli liian väsyksissä ja liian pieni tappi edes kokeillakseen sellaista. Eikä hän sitä paitsi edes tiennyt missä oli 'etulinja'. Jos tiesi kukaan toinenkaan. Jossakin paikassa siellä taisteltiin sitkeästi ja jossakin paikassa vihollinen painoi tulemaan pitkän matkaa etulinjasta tänne päin.

Yhtä saatanan sekasotkua kaikki.

Karkurit ja harhailijat törmäisivät jossakin sotapoliiseihin ja etsintäpartioihin, jotka kokoilivat sakkia teiden risteyksissä ja maastokapeikoissa ja palauttivat eksyneet laumaansa. Jääkärijoukkueen johtajalle riitti oikein hyvin, kun hän piti huolen omista miehistään.

Nuotiolta, jonka jotos sivutti vain kolmen neljän metrin päästä, joku laihanaamainen mies sanoi kuin puolustukseksi:

– Se on menoa, pojat, nyt. Kuunnelkaa vähän!

Kumu sai Rissasen sisimmän vapisemaan ilkeästi.

– Kaikki tasaiseksi monen kilometrin matkalta, jumalauta, laihanaamainen itki. – Ja sitten tullaan hyökkäysvaunujen kanssa. Minä vaan sanon, että ruumista tulee.

Rissanen ajatteli ihan samaa. Ja Suomen kohtaloa. Oli ajatellut koko tämän kahden viikon ajan. He olivat polkeneet tänne saavuttuaan suoraan johonkin vastahyökkäykseen korvissaan töpinän poikain huuto, että uutisissa kerrottiin Viipurin menetyksestä. Siitä hetkestä alkaen sisimmässä oli ruvennut laajenemaan jokin kova möykky. Tieto siitä, että oli käymässä huonosti.

Sehän nyt oli ollut tiedossa koko ajan, Saukonoja sanoisi. Mutta ei Rissanen ollut ajatellut niin. Hän oli uskonut Saksan voittoon. Ja pelännyt sitä, mitä tulisi sen jälkeen. Kun arjalainen herrakansa sanelisi ratkaisut. Mutta Stalingradin jälkeen oli kaikki ruvennut muuttumaan. Suomalaisten osalta lopullisesti sen jälkeen, kun Leningradin saartorengas murtui. Ja kuitenkin vasta Viipurin menetys oli saanut Rissasen tajuamaan missä jamassa asiat todella olivat.

Siitä ei edes voinut puhua kenenkään kanssa. Ei hän voinut siirtää omaa epätoivoaan miehiinsä. Hänen se olisi pitänyt jaksaa pitää uskoa yllä vielä toisissakin. Mutta siihen hänestä ei ollut. Jääkärijoukkueessa jokainen oli saanut tulia toimeen omilla eväillään.

Viime viikonvaihteessa joku henkinen maanpuolustaja oli soittanut, että joukkuetta odotettiin elokuviin yhdelle koululle. Mutta hän oli sanonut, että eikö koko filmi, *Kirkastettu sydän*,

ollut pikemminkin rangaistuksena karkuteiltä kootuille eikä miehille, jotka tarvitsivat unta tapeltuaan viikon etulinjassa. Politrucki oli loukkaantunut ja sanonut panevansa vänrikin nimen mieleensä.

Siellä katsoivat nyt ihan toiset miehet elokuviaan.

Kartan mukaan kangaspolun ja maantien risteyksestä oli kolmisen kilometriä koululle, johon pataljoonan esikunnan piti asettautua. Jos tässä nyt enää osasi lukea karttaa.

Maamerkit ainakin pitivät yhtä. Puron yli vievä pieni silta oli merkitty karttaan, ja Rissanen näki sen ensimmäiseksi tullessaan kankaalla maantien tuntumaan.

Kun saisi Saarelan johonkin kyytiin. Pojat rupesivat olemaan itse paareilla kannettavassa kunnossa.

Maantiellä oli täysi kaaos.

Jokin pataljoona oli menossa linjaan. Luultavasti sinne, mistä kuului tykkitulen kumu. Tykistö liikkui toiseen suuntaan. Tie oli täynnä karjaa ja hevosajoneuvoja, joihin oli lastattu evakoitujen hätäisesti koottuja tavaroita. Vanhukset ja lapset istuivat kuormien päällä. Aikuinen väki yritti ohjailla karjaa, johon oli tarttunut äkkilähdön hämmentämien ihmisten levottomuus.

– Miksi helvetissä edes noita ei ole siirretty täältä kotirintamalle hyvän sään aikana? Törmänen päivitteli.

– Pahan sään päivien ei pitäny tulla ollenkaa, Saukonoja muistutti.

Rissanen hymähti mielessään katkerasti.

Evakuointisuunnitelman olivat todennäköisesti tehneet samat miehet, jotka olivat viimeistelleet linnoitustyötkin. Suomen miehet olivat maanneet rintamalla vuosikaupalla ja pystyttäneet komentajille kelopalatseja ja ortodokseille luterilaisia kirkkoja, mutta kenelläkään ei ollut ollut aikaa viestittää Mikkeliin, että

puolustuslaitteet olivat rakentamatta. Eikä kenelläkään Mikkeliissä aikaa käydä katsomassa oliko niitä ruvettukaan rakentamaan. Mutta niinhän armeijassa sanottiinkin, että hiki säästää verta. Kukaan ei puhunut mitään ajattelusta.

Mitä nuo ihmiset lehmineen ja vasikoineen, ompelukoneineen ja separaattoreineen ajattelivat?

Rissanen tunsi suoranaista hellyyttä – syvää, mutta voimatonta ja hyödytöntä – näitä totisia ihmisiä kohtaan, jotka nyt varmasti tiesivät lähtevänsä täältä viimeisen kerran. Eivätkä tienneet minne olivat menossa mieron tielle, vieraille oville. Tai – kulkisiko virta vielä kerran toiseen suuntaan? Kun koko Suomen kansa vaeltaisi jonnekin Siperian taigalle. Diktatuureihin kuuluivat kansansiirrot. Olivat kuuluneet kautta ihmiskunnan historian.

Rissanen karisti turhat ajatukset mielestään. Nyt oli tämä tilanne tässä.

– Vaihdetaan kantomiehiä, hän määräsi ja työnsi Törmäsen syrjemmäksi.

Saukonoja, Partanen ja Määttäkin joutuivat luovuttamaan sapilaanpään seuraavalle miehelle.

– Pujotellaan tuosta sillan yli tuolle puolelle ja poiketaan siellä vaikka metsään, Rissanen antoi liikkeellelähtökäskyn varmistettuaan häntäpään valvojalta, että kaikki olivat mukana.

Sillan tuolla puolella he voisivat pysähtyä katsomaan sopivan ajopelin, jossa Saarelan Heikki pääsisi jiiäspeelle. Tai sitten he kantaisivat itse hänet perille.

Huoli polkupyöristäkin käväisi taas Rissasen mielessä. Kun tie oli näin tukossa, niiden noutaminen saattoi olla vaikeaa, jos alistuskäskyn antanut upseeri ei ollut huolehtinut niistä.

Sillan luona oli sotapoliisi-partio ohjaamassa liikennettä ja poimimassa karkurit osastoon, joka seisoi toisella puolella tietä ojanvarressa jonkinlaisessa muodostelmassa ja kuunteli kaljupäisen kapteenin huutoa.

– Se jää yhden kapteenin huuto piipitykseksi venäinmiehen urkupyssyn rinnalla, Saukonoja kuului arvioivan.

– Ja on sieltä joutunu lähtemään kapteenikki, Määttä tuki.

Rissanen ajatteli ihan samalla tavalla. Mutta olisivat pojat saaneet silti pitää suunsa kiinni. Ei tämä ollut mitään juhlaa kurin palauttajillekaan. Lienevätkö nuo tieneet Saukonoja ja Määttä sen parempaa keinoa hekään. Samassa helvetissä tässä oltiin kaikki.

He tulivat sillan yli kymmenkunnan lehmän jäljessä, yrittivät väistellä tuoreinta lantavelliä tienpinnassa. Karjan maha oli kuralla ja lehmät ryykäsivät sillan yli häntä pystyssä, lennättäen ripulinsontaa joka puolelle.

– Ruottalaisen Jussi, perkele! Saukonoja mekasti jonon kärkipäässä.

Rissanenkin näki heidän ajomiehensä kulmikkaan olemuksen ojanpenkalla metsän puolella. Ruotsalainen viittilöi heille.

Rissasen ennätti vallata kiihkeä toivo hetkeksi. Ja samassa hän jo näki, että se toteutuisi: heidän pyöränsä olivat metsänreunassa huolellisesti viereen nostettuina kuin paraatiin lähdetessä. Iloinen remahdus kävi joukkueessa.

– Hyvä, Jussi, Törmänen kehui. – Mistä arvasit?

Ruotsalaisen karkeatekoisille kasvoille kohosi nopeasti katoava hymynpoikanen.

– Atjutantin kanssa vähä veikkailtiin, että näille paikkeille sieltä se polku tulee.

Vaaroja matkalla kohti vapautta.

Kesä 1944. Sodan ratkaisutaistelut ovat käynnissä. Vänrikki Jaakko Rissanen saa haastavan tehtävän: hänen jääkärijoukkonsa pitää turvata perääntyviä suomalaisia joukkoja. Lisähaastetta tehtävään tuo ympäröivä soinen maasto, mutta Rissasella ja hänen jääkäreillään ei ole vaihtoehtoja. Jos he möhlivät, suomalaiset sotilasjoukot eivät välttämättä pääse turvaan, vaan jäävät vastustajan armoille.

Viimeinen viivytys on Jorma Kurvisen jännittävä sotaromaani.

Jorma Kurvinen (1931–2002) oli suomalainen kirjailija, joka tunnetaan erityisesti sotaromaaneistaan sekä *Susikoira Roi* -kirjasarjasta. Kurvinen sai Valtion kirjallisuuspalkinnon kolmesti.